

EUSKARA BATUKO LEXIKOAREN PLANGINTZAZ ZENBAIT GOGOETA

Laurgain-Aia, 1991-XI-28

Miren Azkarate

Euskaltzaindiak hitzak erabakitzen ari behar ote duen ala ez eztabaidatzerakoan, ezinbestekoa iruditzen zait euskararen estandarizazioan, euskararen plangintzan edo (behar bada ezagunagoa zaigun) “euskara batua”-ren eraikuntzan Akademia honek izan duen eta duen zereginaz zenbait gogoeta egitea. Izan ere Euskaltzaindiak azken hogeitahogeitabost urteetan gure gizartean lortu duen itzal eta begirunea neurri handi batean hizkuntza estandar edo “batu”rako ezinbesteko diren ortografi eta morfologi mailako erabakiei zor zaiela esango nuke. 1968an Arantzazun egin zen Biltzarraz geroztik Euskaltzaindia izan da euskara “batu”aren gidaritza eraman duena; eta gizarteak (zati handi batek behintzat) gidaritza hori onartu ez ezik, eskatu ere egin izan du Akademiak honetaz edo horretaz erabakiak har zitzan. Bere eskuetan utzi du, beraz, gizarteak hizkuntza estandararen planifikazioa (edo nahiago bada “corpus”aren planifikazioa, hizkuntza estandarda ezartzeak berez Akademia baten zeregin eta ahalmenetatik kanpo geratzen diren beste hainbat erabaki ere eskatzen baitu).

“Corpus”aren planifikazio horrek, besteak beste, morfologi mailan dauden forma desberdinetatik bakarra hautatzea eta lexikoa, hiztegia, egokitu eta osatzea eskatzen du. Alde honetatik, ezaguna da arestian aipatu dugun bezala, Euskaltzaindiak morfologi mailan egindako lana. Lexikoari dagokionez, hor daude 1986an maileguz hartzen ditugun hitzei buruzko erabakiak. Maileguetatik kanpo ere lan handia dago egiteko ordea: forma desberdinak dituzten hitzetan (*eskaini/eskeini, ardao/ardo/arno...*) estandarderako bat hautatzea, hitz eratuetan (eratorri zein elkartuetan) forma zuzena erabakitzea, zientzia eta teknika alor desberdinek eskatzen duten hiztegia osatzea...

Nori dagokio lan guzti hori? Zein leku izan behar du Euskaltzaindiak euskara estandardeko lexikoa osatze-lanetan? Egia da terminologia zientifikoa alorrean alorreko adituek egin behar dutela eta Euskaltzaindia ezin hasiko dela kimika, fisika, zuzenbide etabarretako terminologia berezitua

sortzen. Baina halako hitzak alde batera utziaz, ba al du Euskaltzaindiak zeresanik gainerako hitz “arrunt”agoetan? Eskakizun honi erantzutea neurri handi batean Hiztegitantza batzordearen zeregina dela uste izan dut beti. Hain zuzen ere, behar horien arabera antolatu dira batzorde horretako azpibatzaileak: euskararen ondarea osatzen duten hitzen bilduma jasoko duen *Orotariko Euskal Hiztegia*, euskal hitzen erabideak aztertzen dituen LEF batzordea eta mende honetako testuak biluztuz azken urteetako lexikoaren (hitz bakun, eratorri eta maileguzkoen) ikuspegi ematen ahalegintzen den Egungo Euskeraren Bilketa-Lan Sistematorako batzordea. Badirudi horrenbestez informazio-sarea aski aberatsa dela. Baina azpibatzaile batetik eta bestetik datozen datuak batuz eta horietan oinarrituz aurrera egin beharra ere somatzen dut. Hau da esan nahi dudana: informazio guzti horrek erabilera guztien —okerren eta zuzenen— berri emango du; baina nola zuzendu okerrak?

Beste modu batera esanda, nori dagokio *erabakior*, *misil-eraso hilkor*, *tripulari*, *trafikari*, *kiroltasun*, *naziotasun*, *anbulategi* edo *laborategi* bezalakoan aurrean iritzia ematea, zer gertatzen ari den aztertzea? Badakit guztiak direla hitz eratorriak, LEF batzordearen ardurapekoak beraz; eta batzorde hori, atzizki bakoitzaren nondik norakoa aztertu eta azken urteetako jokabideen berri ematen ahaleginduko da. Baina aski al da Euskaltzaindiaren izenean erator-atzizkien erabilera zuzenak irakatsiko dituen liburukia(k) argitaratzea, edo Euskaltzaindiak erator-atzizkien inguruko adierazpenen bat egitea? Berez pentsa daiteke argibide bila dabilenak hor izango duela nora jo. Gaurko errealitatea ikusiaz, ordea, beste lan hori baztertu gabe, ez ote askoz praktikokoago eta mesedegarriago egungo euskararen hiztegia osatzea, hasierako 2.000 hitzeko kutxa hura gaurkotuz eta zabalduz?

Halako hiztegi batek emango lioke kazetari, itzultzaile, administrazio-langile edo horren beharrea den edozeini *ikuskarri/ikuskatzaile*, *eskaini/eskeini*, *arazi/erazi*, *bake/pake*, *erabakior/erabakigarri*... eta beste hainbat eta hainbat hitzen forma egokia. Azken batean, Euskaltzaindiaren ardura litzatekeen hiztegi arau-emaile baten hastapena egon daiteke hor. Eta hastapen horretan, Mitxelena behinola esan zuenez, errazenetik hastea litzateke egokiena; hau da, formak ezartzetik alegia, forma horretan hitzen erabideak ere barne leudekelarik.

Gainera horrelako lan batek euskal lexikoaren plangintza egokirako nahitaez aztertu behar diren puntuen eztabaida ekarriko luke berarekin, nere iritziz Euskaltzaindiaren inguruan egin beharrekoa:

1. Garbizaletasunaren eta maileguen arteko arazoa.
2. Zilegi al da euskal oinarriak egon ez arren, atzizkien ordezkatzeko automatikoa hitzei euskal itxura jatorragoa emate aldera edo? *Anbulategi*, *laborategi*...

3. Hobe a ote da euskal erroa hautatzea maileguei bidea itxiz nahiz horrek oinarriaren kategoria gramatikala aldatzea ekarri berarekin? *Kiroltasun, naziotasun.*
4. Nahitaezkoa ote da erdaraz hitz bakarra dagoenean euskaraz hitz bakarra ematea (eta honek erdal aurrizkien kasuan sekulako garrantzia du)? *Superbizi* edo *elkarbizi* ala *bizirik iraun, elkarrekin bizi*? Kontutan hartu behar da gainera bide batetik edo bestetik egiteak dituen ondorioak zein diren *certificado de convivencia* etab. esan behar direnean.

Arazo hauei eta beste zenbaiti erantzutea eskatzen du gaurko euskal lexikoak, norbait lexiko horren planifikazioaz eta zuzentasunaz arduratzea alegia. Eta norbait hori, Hiztegi gintza batzordearen lanean oinarrituz, Euskaltzaindia izan behar da nire ustez, bakoitzaren iritzizko eta borondate oneko jokabideak gaindituz, bide zuzenak hesitu eta markatu ko dituen a.